

УДК 378.091.2.011.3-051:159.9:005.336.2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Вінтюк Ю.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті зроблена спроба з'ясувати організаційно-психологічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахових психологів у процесі навчання у ВНЗ. Здійснений огляд наукових публікацій за обраною темою; з'ясовані організаційно-психологічні умови формування професійної компетентності фахівців. Розглянуті особливості організаційно-психологічних умов формування професійної компетентності фахівців у ВНЗ. Встановлені організаційно-психологічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахових психологів. Зроблені висновки з проведеної роботи і намічені перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Ключові слова: вища освіта, навчально-виховний процес, підготовка фахових психологів, організаційно-психологічні умови, формування професійної компетентності.

Постановка проблеми. Необхідність перебування як народного господарства нашої країни, так і системи освіти, вищої зокрема – у відповідності до чинних світових вимог – ставить нові завдання перед педагогами і науковцями. До їх числа слід віднести і створення необхідних організаційно-психологічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців, у процесі їхнього навчання у ВНЗ. Адже ці умови виступають чинниками, що детермінують навчально-виховний процес, а тому впливають на його результативність. Дана обставина повною мірою стосується і підготовки майбутніх фахових психологів, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета роботи: з'ясувати організаційно-психологічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахових психологів у процесі навчання у ВНЗ.

Завдання дослідження:

– здійснити огляд наукових публікацій за обраною темою; з'ясувати організаційно-психологічні умови формування професійної компетентності фахівців;

– встановити особливості організаційно-психологічних умов формування професійної компетентності фахівців у ВНЗ;

– розглянути організаційно-психологічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахових психологів;

– зробити висновки з проведеної роботи і намітити перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У працях вітчизняних і зарубіжних науковців виявлено чимало важливої інформації за темою дослідження [5-12]. Передусім необхідно відзначити, що поняття «умова» у філософії трактується як категорія, «в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує». Інше джерело розглядає «умови» як особливості реальної дійсності, потрібні обставини, які сприяють розвитку та надають можливість утворювати, створювати щось незвідане. А. Найн у власних дослідженнях трактує дане поняття як сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, форм та матеріально-просторового соціуму, направленого на

вирішення поставлених завдань. Важливо врахувати думку Л. Виготського, котрий вважав що потрібно завчасно створювати умови, необхідні для розвитку психічних якостей, незважаючи на те, що вони ще «не дозріли» для самостійного функціонування [цит. за 8, с. 593].

Слідуючи ґносеологічному принципу «від загального до конкретного» розгляд чинників, що детермінують процес підготовки фахівців у нашій країні в даний час, доцільно розпочати з найзагальніших умов, що склалися у суспільстві, до яких передусім варто віднести:

- кризовий стан всіх ланок соціальної системи, що ускладнює процеси у ній;
- недостатнє фінансування освіти, яке не дозволяє поновлювати матеріальну базу навчальних закладів;
- зменшення кількості випускників загальних шкіл при одночасному зростанні кількості місць для навчання у закладах професійної освіти, вищих зокрема, що має наслідком зниження вимог до абітурієнтів;
- невідповідність попиту і пропозиції у підготовці фахівців різних спеціальностей;
- збільшення кількості навчальних закладів значно випереджає темпи підготовки кваліфікованих викладачів;
- масовий виїзд бажаючих здобути освіту та викладачів за кордон;
- низька ефективність освітніх реформ і непевність щодо майбутнього розвитку країни й освіти та ін.

Незадовільні соціально-економічні умови значно ускладнюють процес підготовки фахівців, проте далі необхідно розглянути також інші умови, які також певним чином детермінують його. Дослідники, що займалися розглядом даної проблеми, виокремили групу загальних умов професійного становлення майбутніх фахівців, куди включили методологічне, організаційно-управлінське, матеріально-технічне, кадрове та методичне забезпечення процесу їхньої підготовки. Іншої думки притримуються вчені, котрі виділяють наступні умови формування фахівця: знання, дотримання норм і правил поведінки, характерних для навчальних ситуацій між суб'єктами; вміння знайти компроміс та допомогти іншому; вміння адаптувати власну поведінку до встановлених правил. Проте в умовах формування фахівця важливу увагу необхідно приділяти середовищу, оскільки позитивна атмосфера колективу сприяє розумінню власної приналежності до майбутньої професійної діяльності [12]. Оскільки вплив всіх умов, що детермінують процес формування професійної компетентності фахівців під час навчання у ВНЗ в одному дослідженні розглянути не можливо, в даному викладі увагу буде зосереджено саме на організаційно-психологічних умовах цього процесу.

Формування професійної компетентності майбутніх фахівців передбачає виділення сукупності психолого-педагогічних умов, необхідних для забезпечення ефективності цього процесу. Серед основних психологічних умов, варто виділити наступні: створення внутрішнього соціально-психологічного мікроклімату в студентському і науково-педагогічному колективах; забезпечення цілісності та цілеспрямованості у формуванні со-

ціально-психологічної атмосфери; впровадження у навчальний процес технологій, спрямованих на формування особистості майбутнього фахівця. До педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців відносять: спеціально організоване формування професійної самосвідомості; цілеспрямовану організацію професійно-орієнтованої навчальної діяльності та організацію неперервної практики. Формування професійної компетентності може бути успішним також за умови, якщо кожен студент, у рамках навчального процесу, створюватиме свій індивідуальний стиль [цит. за 11, с. 77]. Необхідно відзначити що, оскільки формування професійної компетентності майбутніх фахівців у ВНЗ відбувається в результаті цілісного навчально-виховного процесу (який відбувається з врахуванням психологічних особливостей тих, хто навчається), то психологічні умови необхідно вважати складовою педагогічних. Тобто створення необхідних педагогічних умов у даному випадку передбачає також створення відповідних психологічних умов.

Як слідує з наведеного, психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців передбачають: позитивне ставлення керівників різних ланок регіональної адміністрації до вузівського потенціалу; увагу й підтримку з боку органів місцевого самоврядування у питаннях підготовки фахівців; врахування специфіки практичної підготовки майбутніх фахівців (виходячи із актуальності професії); врахування конкретних особливостей регіону з метою правильної організації професійної підготовки у ВНЗ; диференційовану підготовку з огляду на наявність у регіоні представників відповідної соціальної групи; організацію соціальної маркетингової служби у сфері бізнесу та комерції з метою розробки спільних проектів за участю майбутніх фахівців [цит. за 11, с. 77] і т. п. Слідуючи логіці викладу, у подальшому детальніше розглянемо саме психологічні умови формування фахівців у ВНЗ.

У психології умову розуміють як сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на розвиток конкретного психічного явища. При розкритті причинно-наслідкового зв'язку того чи іншого явища необхідно розглядати його в різноманітних зв'язках і відношеннях, тобто в загальному зв'язку. Якщо одне явище викликає інше, то воно є причиною; якщо явище взаємодіє з іншим явищем у процесі розвитку цілого, до якого воно належить, то воно є фактором; якщо явище зумовлює існування іншого явища, то воно є умовою [цит. за 5]. Загалом погоджуючись з наведеним поглядом, необхідно відзначити певну відносність даного положення, що передбачає необхідність окремого розгляду кожного конкретного випадку. Скажімо, навчання можливе також у випадку, коли для нього не створені всі необхідні умови, але у такому випадку воно буде менш ефективним.

Достатньо ґрунтовне визначення цього поняття пропонує К. В. Касярум: під педагогічними умовами розуміється взаємопов'язана сукупність обставин, засобів і заходів у педагогічному процесі, яка сприяє ефективній професійній підготовці майбутніх фахівців. Автором запропонова-

но їх організацію у п'ять підгруп – психологічні, дидактичні, методичні, комунікативні, організаційні, які об'єднали у дві групи – суб'єктивні внутрішньо-особистісні, об'єктивні зовнішні [6, с. 103]. Суб'єктивні внутрішньо-особистісні умови (психологічні) передбачають створення атмосфери стимулювання, позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності. До них належать наявність у студентів:

1) загальних розумових здібностей (здібність до якісного аналізу та класифікації, до оцінювання причинно-наслідкових зв'язків і стосунків);

2) певного ступеня розвитку абстрактно-теоретичного рівня свідомості;

3) ціннісного осмислення свого соціального статусу та мети отримання вищої освіти;

4) усвідомлення професійної значимості та переконаність у необхідності формування професійних умінь;

5) сформованість професійної мотивації, наявність домінуючого мотиву при вступі до вищого навчального закладу, в отриманні майбутньої професії;

6) створення відповідного навчального середовища через організацію змістовного навчання.

Варто відзначити, що до даного переліку можна віднести також наявність відповідних професійних інтересів, схильностей, цілей та ін.

Окрім психолого-педагогічних необхідно виділити і розглянути *організаційні умови* формування професійної компетентності майбутнього фахівця, а саме: створення компетентнісної моделі фахівця; визначення цілей і завдань навчальних курсів на базі цієї моделі; розробки компетентнісно-орієнтованих програм фахових дисциплін, де до кожного модуля поданий перелік компетенцій і компетентностей, які формуються через його опанування; проектування викладачем навчального процесу, яке передбачає розробку змісту лекцій, завдань для самостійної роботи студентів, педагогічних, дидактичних і методичних завдань, що розв'язуються на практичних заняттях, навчальних проєктів проблемного характеру (технологія проблемного навчання); використання методів навчання, що моделюють зміст діяльності: навчання у дискусії, рольові та імітаційні ігри тощо (технологія інтерактивного навчання); проектування навчальної діяльності студентів як поетапної самостійної роботи, спрямованої на розв'язання проблемних ситуацій в умовах групового діалогічного спілкування за участю викладача (технологія проєктного навчання, інформаційні технології); особистісного включення студента в навчальну діяльність (контекстне навчання) [цит. за 11, с. 77] та ін. Тобто організація навчально-виховного процесу у ВНЗ передбачає створення і задіяння необхідних для його повноцінного функціонування психолого-педагогічних чинників.

Погоджуючись з наведеним, необхідно відзначити, що деякі аспекти проблеми формування професійної компетентності фахівців були розглянуті у попередніх публікаціях на дану тему; зокрема, у них висвітлено питання, що стосуються наявних і необхідних умов [1-4].

Організаційні умови становлять сукупність операцій, спрямованих на досягнення прогресивних змін у процесі формування професійних

умінь студентів через налагодження діяльності студентів і викладача [цит. за 5]:

1) розроблення системи оцінювання сформованості професійних умінь студентів;

2) використання вітчизняного та зарубіжного досвіду формування професійних умінь студентів;

3) забезпечення єдності наукових знань, емоційно-ціннісних суджень і практичних дій, спрямованої на формування професійних умінь студентів;

4) наближення структури навчального процесу до структури майбутньої професійної діяльності;

5) здійснення управління й корекції процесу формування професійних умінь студентів під час професійної підготовки.

Оскільки поставлене на даному етапі дослідження завдання виконано, огляд публікацій за обраною темою можна завершити.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що в наявній науковій літературі організаційні, психологічні та інші умови формування професійної компетентності фахівців у ході їхньої підготовки у ВНЗ розглянуті достатньо повно, інформації про організаційно-психологічні умови, необхідні для формування професійної компетентності майбутніх фахових психологів не виявлено. Дана обставина спонукає до проведення самостійного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене дослідження полягало в аналізі та узагальненні як власного досвіду діяльності з підготовки фахівців спеціальності «Психологія», так і результатів проведеного аналітичного дослідження проблеми, що перебуває в центрі розгляду. З усієї можливої множини організаційних і психологічних умов, що використовуються для формування професійної компетентності майбутніх фахових психологів, були обрані найважливіші, шляхом зведення наявної множини до необхідного і достатнього мінімуму. Оскільки переконливе обґрунтування можна навести практично для будь-якої з відомих умов, що використовуються чи можуть бути використаними, для відбору головних із них було використано метод експертних оцінок. В якості експертів були задіяні висококваліфіковані викладачі, з великим досвідом підготовки практичних психологів у вітчизняних ВНЗ. Внаслідок проведення дослідження отримані наступні результати.

Як було з'ясовано, організаційні умови становлять сукупність впливів, спрямованих на досягнення бажаних змін у процесі формування професійних умінь майбутніх фахових психологів шляхом налагодження діяльності викладачів і студентів. *Основні організаційні умови формування професійної компетентності майбутніх фахових психологів:*

– застосування сучасних, на рівні чинних світових вимог, педагогічних концепцій і технологій, зокрема, компетентнісного підходу;

– визначення цілей і завдань навчальних курсів у відповідності до вимог компетентного підходу, створення відповідної моделі фахівця;

– розробка і впровадження компетентнісно-орієнтованих програм фахових дисциплін, з зазначенням переліку компетенцій і компетентностей, які формуються в результаті її опанування;

– проектування навчального процесу, яке передбачає розробку змісту лекцій, педагогічних,

дидактичних і методичних завдань, а також навчальних завдань, що розв'язуються на практичних заняттях і завдань для самостійної роботи студентів, проблемного характеру (технологія проблемного навчання);

– використання методів навчання, які моделюють зміст професійної діяльності: проведення дискусій, рольових та імітаційних ігор тощо (технологія інтерактивного навчання);

– проектування навчальної діяльності студентів як поетапної самостійної роботи, спрямованої на розв'язання проблемних ситуацій в умовах групового діалогічного спілкування за участю викладача (технологія проектного навчання, інформаційні технології);

– наближення структури навчального процесу до структури майбутньої професійної діяльності;

– особистісного включення студента в навчальну діяльність (контекстне навчання);

– використання вітчизняного та зарубіжного досвіду формування професійних умінь та навичок професійних психологів;

– забезпечення єдності наукових знань, емоційно-ціннісних суджень і практичних дій, спрямованої на формування професійних умінь та навичок майбутніх фахівців;

– створення системи оцінювання сформованості професійних умінь та навичок студентів;

– здійснення управління й корекції процесу формування професійних умінь та навичок у ході професійної підготовки.

Організаційні умови в основному стосуються завдань належного забезпечення навчально-виховного процесу, проте вимагають задіяння ряду психологічних умов.

Як відзначалося, психологічні умови передбачають створення атмосфери зацікавлення, захоплення, стимулювання, створення належної позитивної мотивації до освоєння майбутньої професійної діяльності. До *основних психологічних умов формування професійної компетентності* майбутніх фахових психологів слід віднести наявність у студентів:

– формування професійної мотивації, наявність відповідного мотиву при вступі до вищого навчального закладу, в отриманні майбутньої професії;

– усвідомлення соціальної й особистісної значимості та переконаність у необхідності формування професійних умінь і навичок;

– застосування сучасних технологій, спрямованих на формування особистості майбутнього фахівця;

– задіяння відповідного навчального середовища через організацію змістовного навчання;

– створення сприятливого морально-психологічного клімату в студентських групах і науково-педагогічному підрозділі;

– забезпечення цілісності та цілеспрямованості у формуванні морально-психологічного клімату;

– загальних розумових здібностей (здібність до якісного аналізу та класифікації, здібність до оцінювання причинно-наслідкових зв'язків і стосунків);

– певного ступеня розвитку абстрактно-теоретичного мислення та відповідних структур свідомості;

– ціннісного осмислення соціального статусу фахового психолога й мети освоєння обраного фаху тощо.

Створення необхідних педагогічних, зокрема, організаційно-психологічних умов у навчально-виховному процесі ВНЗ покликано забезпечити належну ефективність підготовки майбутніх фахівців, зокрема, формування професійної компетентності практичних психологів.

Проведене дослідження дає підстави зробити наступні **висновки**:

1. Здійснений огляд наукових публікацій за темою дослідження дозволяє констатувати, що у працях вітчизняних і зарубіжних науковців наявні необхідні напрацювання, які дозволяють з'ясувати організаційно-психологічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців у ході їхньої професійної підготовки.

2. Аналіз наукових публікацій за темою дослідження дозволив встановити необхідні організаційні та психологічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців під час їхнього навчання у ВНЗ, які використовуються для налагодження процесу їхньої підготовки.

3. Проведене власне дослідження дозволило з'ясувати необхідні організаційно-психологічні умови, необхідні для формування професійної компетентності майбутніх фахових психологів у ході їхньої підготовки у ВНЗ; що дозволить оптимізувати цей процес.

У майбутньому передбачено здійснити апробацію впливу зазначених умов на процес підготовки майбутніх психологів, здійснити їх кількісну оцінку.

Список літератури:

1. Вiнтюк Ю. В. Стан пiдготовки майбутнiх психологiв у ВНЗ України з позицiй сучасних вимог / Ю. В. Вiнтюк // Молодий вчений. – 2016. – № 12.1(40). – Ч. III. – С. 395-399.
2. Вiнтюк Ю. В. Вплив глобалiзацiйних та iнтеграцiйних процесiв у суспiльствi на змiст пiдготовки майбутнiх психологiв / Ю. В. Вiнтюк // Молодий вчений. – 2017. – № 1(41). – Ч. III. – С. 372-376.
3. Вiнтюк Ю. В. Компетентнiсний пiдхiд у пiдготовцi майбутнiх фахових психологiв у ВНЗ / Ю. В. Вiнтюк // Молодий вчений. – 2017. – № 3(43). – Ч. II. – С. 245-249.
4. Вiнтюк Ю. В. Концепцiя формування професiйної компетентностi майбутнiх психологiв у ВНЗ / Ю. В. Вiнтюк // Молодий вчений. – 2017. – № 4(44). – Ч. III. – С. 351-355.
5. Дяченко Н. О. Органiзацiйно-педагогiчні умови формування вмiнь розв'язувати педагогiчні задачi у майбутнiх викладачiв педагогiки в умовах магістерської пiдготовки / Н. О. Дяченко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nadiadyachenko.wordpress.com/2013/10/02/>
6. Касьярум К. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи / К. В. Касьярум // Збірник наукових праць. – 2011. – Ч. 1. – С. 99-105.
7. Коваль В. Компетентісно спрямоване навчання як одна з педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури / В. Коваль // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 9 (Ч. 1). – С. 154-161.

8. Коваль І. С. Умови формування психологічної готовності майбутніх рятувальників / І. С. Коваль // Молодий вчений. – 2016. – № 3(30). – С. 592-595.
9. Левченко Л. Організаційно-педагогічні умови професійного самовдосконалення керівника загальноосвітнього навчального закладу / Л. Левченко // Педагогічний дискурс. – 2015. – Вип. 18. – С. 123-127.
10. Мезенцева О. И. Психолого-педагогические условия развития профессиональной компетентности современного педагога: монография / О. И. Мезенцева, Е. В. Кузнецова. – Новосибирск, 2013. – 158 с.
11. Мельничук І. М. Умови формування професійної компетентності майбутнього фахівця / І. М. Мельничук, Н. С. Олексюк, С. М. Калаур // Психологія і суспільство. – 2013. – Спецвипуск. – С. 76-77.
12. Нагорнов Ю. С. Характеристика педагогических условий профессиональной подготовки студентов технических специальностей / Ю. С. Нагорнов, А. Ю. Нагорнова // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2012. – № 10(18). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.spis.nkras.ru

Винтюк Ю.В.

Национальный университет «Львовская политехника»

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

Аннотация

В статье сделана попытка выяснить организационно-психологические условия формирования профессиональной компетентности будущих профессиональных психологов в процессе обучения в ВУЗе. Осуществлен обзор научных публикаций на выбранную тему, выяснены организационно-психологические условия формирования профессиональной компетентности специалистов. Рассмотрены особенности организационно-психологических условий формирования профессиональной компетентности специалистов в ВУЗе. Установлены организационно-психологические условия формирования профессиональной компетентности будущих профессиональных психологов. Сделаны выводы из проделанной работы и намечены перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

Ключевые слова: высшее образование, учебно-воспитательный процесс, подготовка профессиональных психологов, организационно-психологические условия, формирование профессиональной компетентности.

Vintyuk Yu.V.

National University «Lviv Polytechnic»

ORGANIZATIONAL-PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS DURING THE EDUCATION IN HEI

Summary

The article attempts to define organizational-psychological conditions of the formation of professional competence of future psychologists during the education in HEI. A review of scientific publications on the chosen topic is done; organizational-psychological conditions of the formation of professional competence of specialists are determined. Features of organizational-psychological conditions of the formation of professional competence of specialists in HEI are considered. Organizational-psychological conditions of the formation of professional competence of future professional psychologists are determined. Conclusions on the work conducted are done and prospects for the future research in this direction are outlined.

Keywords: higher education, educational process, training of professional psychologists, organizational-psychological conditions, formation of professional competence.